

Number Category in Language Varieties of Some Cities in Kerman Province: A Typological Study

Vol. 12, No. 6, Tome 66
pp. 61-92
January & February 2022

Pooneh Mostafavi*

Abstract

At first glance, “number” is considered as a very simple grammatical category. However, in fact, it is a complex matter in languages and it causes varieties in world languages. The present study aims at examining the plurality and number category in language varieties of some cities in Kerman province based on typological approach. The survey’s corpus is extracted from Iran Linguistic Atlas’s database (ILA) a project compiling in Research Center of Cultural Heritage and Tourism. The research results show that, the value of number category in the studied language varieties is just singular and plural. The singular nouns are encoded without marker and the plural nouns are marked. The plural markers attach to singular nouns in suffix form, therefore the strategy for plurality in the studied language varieties is morphology, which is the most common one in the world languages. The data analysis indicates that syntactic strategy is used for encoding the number category along with morphological one.

Keywords: Number category, typology, Iran Linguistic Atlas, Language varieties in Kerman province

Received: 22 May 2020
Received in revised form: 20 October 2020
Accepted: 13 November 2020

*Corresponding author: Assistant Professor of Contemporary Language and Dialect Department, Research Center of Cultural Heritage and Tourism, Tehran, Iran;
Email: p.mostafavi@richt.ir, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-09240>

1. Introduction

At first glance, “number” is considered as a very simple grammatical category and it is simply considered for distinguishing between singularity and plurality. However, in fact, it is not a simple matter in languages and the analysis of number and plurality in languages may be a complex matter. The way number is expressed in languages are different. In this study, number category and the way for encoding it, is examined in the language varieties of some cities in Kerman province based on typological approach. Also, plural markers in the studied language varieties are introduced. For analyzing the data, Corbet (2004), Dryer (1998 & 2005) and Haspelmat (2005) are used as theoretical frameworks. The corpus of this study has been extracted from the Iran Language Atlas (ILA) database. ILA is a linguistic project of the Research Institute of Cultural Heritage and Tourism (RICHT). It aims at recording the usage of words, phrases and sentences of every regional spoken dialect of Iran’s rural areas based on a questionnaire consists of 105 words and phrases and 36 sentences. Recorded data of spoken language of 30 varieties of the said province included in ILA’s database.

Research questions:

1. What is (are) the strategy(s) of encoding the "number" category in the studied language varieties?
2. Which forms of number (singular/plural) are marked and is the presence of marker on noun obligatory?
3. What kinds of number values do exist in the studied language varieties?

2. Literature Review

According to traditional grammar, there are singular and plural number in Persian. Singular in contrast with plural refers to one person or object in real world. There are two markers for plural nouns in Persian /-ha/ and /an/ which are attached as a suffix to the end of the singular nouns (Anvari and

Ahmadi Givi 2008:85). Singular nouns are zero-marked in Persian. Lazard (2010) and Mahutian (2008) mentioned that /-ha/ is used in both spoken and written styles and /-an/ which is changed to /-un/ in spoken language. Windfuhr and Perry (2009) believes that /-an/ is less frequent, denoting animates, paired parts of body, and a few other words. Paul (2019:585-586) states that /-an/ goes back to the Middle Persian and it was used for plural nouns in oblique case. In standard modern Persian, this plural suffix denotes the plural of animate nouns. He adds that in Modern Persian /-an/ is almost replaced by /-ha/. But sometimes the usage of /-ha/ instead of /-an/ causes difference in meaning of words. Shaghaghi (2007:55, 71) states that the plural markers in Persian are inflectional, because they do not produce a new word. However according to Ghomeshi (2003:56-57) they are derivational as they are variants based on different registers. Roshan and Ghadiri (2015) have mentioned that the suffix /-ha/ in Persian with time words refers to the meaning of repetition, along with plurality. Darzi and Ghadiri (2011) have studied the quantitative features of /-ha/ in Persian. They believe that this suffix with some time words shows quantitative features. Jam (2020) has examined the pronunciation of /-ha/ in Persian based on the theory of optimality. Different semantic functions of the suffix /-ha/ based on typological approach are studied by Bahrami (2018). According to Givon (2001) singularity is unmarked in the world languages but plurality is morphologically marked. He believes that in some languages plural forms are used just for animate nouns. Croft (2003) has mentioned that different languages show various behaviors in plurality. In some languages singular nouns are without marker but plural ones have markers on them. In some other languages both singular and plural nouns are with different markers. Also, there are a few languages in which none of the singular and plural nouns have markers on them. Some of the Iranian scholars like Rezai Baghbidi & Mahmoodi Bakhtiari (2005), Sharifi & Akhlaghi (2012), Karimi & Fallahi (2012) and Faalhi & Karimi (2015) have studied number category in some Iranian languages.

3. Methodology

This research is descriptive-analytical and is a field study, based on an original survey on natural linguistic data of the studied languages. Through this research, the singular nouns and their plural forms have been extracted from database and then analyzed according to the research theoretical frameworks. The data are from ILA database of Kerman province. In this study all 30 language varieties which are available in ILA database of Kerman province, are examined based on theoretical frameworks. The research corpus consists of 328 plural nouns and noun phrases.

4. Results

The Research aims at studying the “number” category in language varieties of some cities of Kerman Province based on typological approach. The data are from ILA database. Results show that the number system values are singular and plural in the whole analyzed research data. The singular nouns are zero-marked, but the plural ones have markers which are obligatory. The plural markers are in suffix forms attached to the singular nouns. The strategies of number category in all studied language varieties are morphological and syntactic ones.

Table 1.
Plural markers in Kerman province language varieties

	Language variety	Plural Marker				Example	Tranlation
		-a	-ha	-an/ -un	-lær/ -nær		
1	Persian	+	+	+	-	deræχt-a χorus-ha-j-e sija n?ɑ zæn-an deræχt-un	trees black cocks those women trees
2	Abgarmi	+	-	-	-	χorus-a sija	black cocks
3	Eshkur	+	-	-	-	doχtær -ɑ χub	good girls

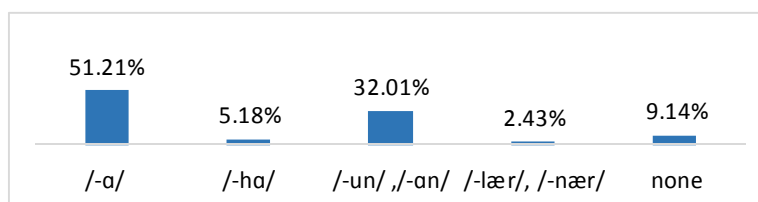
4	Barfe	+	+	-	-	χorus-a sija ʔu zejfe-ha	black cocks thoes women
5	Baluchi	-	+	+	-	deræχt-ha ʔan dʒæn-an	trees thoes women
6	Turkic	-	-	-	+	jaχʃe Gez-lær jaχʃe oylan- nær	good girls good boys
7	Heydarabadi	+	-	-	-	ʔu mærd-k-a	those men
8	Dehaji	+	-	-	-	deræχt-a	trees
9	Ruzbehabad	+	-	+	-	morq-a-j-e sija pesær-an-e χub	blach hens good boys
10	Zangiabadi	+	-	-	-	doχtær-u-w-a χub	good girls
11	Sohrab	+	-	-	-	deræχt-a	trees
12	Sharikabad	+	-	+	-	jilim-a pesær-an-e χub	rugs good boys
13	Shambuie	+	+	+	-	jilim-a deræχt-ha morj-un-e sija	rugs trees black hens
14	Shamili	+	+	+	-	χorus -a-j-e sija deræχt-ha jilim-un ʔon mærd-an	black cocks trees carets those men
15	Aliabadi	+	-	+	-	deræχt-a pesær-an-e χub	trees good boys
16	Ghaleasgari	+	-	-	-	doχtær-a χub	good girls
17	Keykhosravi	+	-	-	-	jilim-a	rugs
18	Rudbari	-	+	+	-	deræχt-ha χorus-un-e sija	trees black cocks
19	Lalezari	+	-	-	-	deræχt-a	trees
20	Rashki	-	-	+	-	ʔa zæn-un	those women
21	Faryab	+	-	+	-	morq-a-j-e sija dot-un-e χub	black hens good girls

22	Kahnuji	-	-	+	-	doχtær-un-e χub	good girls
23	Maarazi	-	-	+	-	dot-un-e χub	good girls
24	Manujani	-	-	+	-	ʃok-un -e xub	good boys
25	Mazare	+	-	-	-	deræχt-a	trees
26	Mamuli	+	-	-	-	deræχt-a	trees
27	Mehrabadi	+	-	-	-	morq-a sija	black hens
28	Meymand	+	-	-	-	ʔan mært - æke-a	those men
29	Medvari	+	-	-	-	ʔan zen-æk-a	those women
30	Garmsiri	-	+	+	-	naʔ zæn-un deræχt-ə-ha	thoes women trees

+ Used in this language varieties
- Not used in this language varieties

The figure 1 shows that among the plural markers used in Kerman province language varieties, the usage frequency of /-a/ is the highest and /-lær/ or /-nær/ are the lowest ones. Sometimes the informants do not use the plural forms by mistakes under negative interview circumstances. The last column in figure 1 indicates its frequency.

Figure 1.
The frequency of plural markers usage in the studied language varieties

دوماهنامه بین‌المللی

۱۲، ش ۶ (پیاپی ۶۶) بهمن و اسفند ۱۴۰۰، صص ۶۱-۹۲

مقاله پژوهشی

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.23223081.1400.12.6.33.9>

مقوله شمار در گونه‌های زبانی برخی از شهرستان‌های استان کرمان: بررسی‌ای رده‌شناختی

پونه مصطفوی*

استادیار زبان‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۲۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۰۲

چکیده

مقوله دستوری شمار در نگاه اول به‌نظر ساده انگاشته می‌شود. اما در واقع بحثی پیچیده است که در زبان‌های دنیا تنوع ایجاد می‌کند. هدف از پژوهش حاضر بررسی مقوله شمار در گونه‌های زبانی برخی از شهرستان‌های استان کرمان با رویکرد رده‌شناختی است. پیکره پژوهش حاضر از داده‌های موجود در پایگاه داده‌های طرح اطلس زبان‌شناسی ایران که در پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری در دست انجام است استخراج شده است. در تمام داده‌های زبانی پیکره پژوهش، ارزش نظام شمار به دو ارزش مفرد و جمع تقسیم می‌شود. در داده‌های زبانی کل پیکره پژوهش، شمار مفرد بدون نشانه و شمار جمع دارای نشانه است. نشانه‌های جمع به صورت پسوند به اسم مفرد می‌پیوندند بنابراین ابزار زبانی مورد استفاده برای نشانه‌گذاری شمار جمع در داده‌های زبانی پیکره پژوهش از نوع ابزار ساخت‌واژی است که از مرسوم‌ترین راهبردهای نشانه‌گذاری جمع در زبان‌های دنیا محسوب می‌شود. بررسی داده‌های زبانی نشان می‌دهد که در کنار راهبرد ساخت‌واژی، راهبرد نحوی نیز برای رمزگذاری مقوله شمار در این گونه‌های زبانی به‌کار می‌رود.

واژه‌های کلیدی: مقوله شمار، رده‌شناسی زبان، طرح اطلس زبان‌شناسی ایران، گونه‌های زبانی استان کرمان.

Email: p.mostafavi@richt.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

۱. مقدمه

مقوله دستوری شمار^۱ در نگاه اول به نظر ساده و بدیهی انگاشته می‌شود و معمولاً آن را به سادگی تمایز بین مفرد و جمع در نظر می‌گیرند. اما در واقع تحلیل این مقوله دستوری در زبان‌ها بحثی پیچیده است و باعث ایجاد تنوع در زبان‌های دنیا می‌شود. پژوهش حاضر بر آن است تا مقوله شمار و چگونگی رمزگذاری آن را در گونه‌های زبانی برخی از شهرستان‌های استان کرمان، با رویکرد رده‌شناختی مورد بررسی قرار دهد. آثار کوربت^۲ (۲۰۰۴)، مقاله‌های درایر^۳ (۱۹۹۸، ۲۰۰۵) و هسپلمت^۴ (۲۰۰۵) به‌منزله چارچوب نظری پژوهش پیش‌رو در نظر گرفته شده‌اند. پیکره پژوهش حاضر مستخرج از داده‌های موجود در پایگاه داده‌های طرح اطلس زبان‌شناسی ایران می‌باشد که در پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری در دست انجام است. در آغاز، این طرح در خردادماه ۱۳۵۳ به‌منزله طرحی مشترک میان فرهنگستان زبان ایران و سازمان جغرافیایی کشور (فرهنگساز) به‌منظور شناسایی گویش‌ها و تدوین اطلس زبانی ایران شکل گرفت که نمونه‌برداری از تمامی آبادی‌های پراکنده در پهنه کشور ایران را در دستور کار خود داشت. برای انجام این طرح پرسش‌نامه‌ای متشکل از ۱۰۵ واژه و عبارت و ۳۶ جمله تهیه شد و روش کار نیز به این صورت بود که در هر نقطه جمعیتی، به ازای هر گونه زبانی متمایز، یک مصاحبه با یک گویشور منتخب انجام می‌شد و سپس داده‌ها به صورت دستی توسط متخصصان آوانویسی می‌شدند. این طرح در سال ۱۳۵۷ متوقف و از سال ۱۳۷۷ در پژوهشکده زبان و گویش سازمان میراث فرهنگی کشور از سر گرفته شد. اطلس زبان‌شناسی ایران از سال ۱۳۷۹ پایه‌گذاری شد که یک اطلس رایانه‌ای و قابل ارتقا است (پرمون، ۱۳۸۵، ص. ۲۷-۳۱).

نام‌گذاری گونه‌های زبانی در این طرح براساس خوداظهاری گویشوران و نظر شخصی آن‌ها صورت گرفته است. انتخاب داده‌های زبانی این پژوهش نیز بر اساس تفاوت نام گونه‌های زبانی در استان کرمان صورت گرفته است. هرچند نامیدن یک گونه زبانی با نامی متفاوت از سوی گویشوران یک آبادی لزوماً به معنای وجود تفاوت‌های زبانی بین آن گونه و گونه‌های غیرهم‌نام نیست، اما با توجه به اهمیت نام‌گذاری زبان‌ها از منظر هویت، می‌تواند به‌منزله ملاکی برای انتخاب گونه‌های زبانی جهت بررسی تفاوت‌های زبانی استان باشد.

- نتایج پژوهش حاضر به‌طور خاص به پرسش‌های زیر پاسخ می‌دهد:
- گونه‌های زبانی مورد بحث از چه راهکار یا راهکارهایی مقوله شمار را رمزگذاری می‌کنند؟
  - کدامیک از صورت‌های شمار دارای نشانه هستند و آیا حضور این نشانه بر روی اسم اجباری است؟
  - نظام شمار در گونه‌های زبانی مورد بررسی شامل چه ارزش‌هایی است؟
- در این پژوهش علاوه بر بررسی موارد ذکر شده، بسامد کاربرد نشانه‌های جمع در گونه‌های مورد بررسی پژوهش نیز در قالب یک نمودار در انتهای مقاله ارائه شده است. حال به اختصار پیشینه پژوهش از نظر خواهد گذشت.

۲. پیشینه پژوهش

یسپرسن^۱ (1924, p.188) معتقد است که مقوله شمار به سادگی محاسبه مجموع اعداد دو و دو به نظر می‌رسد، درحالی که بررسی دقیق‌تر آن پیچیدگی مسائل منطقی و زبانی را آشکار می‌کند. لاینز^۲ (1968, p.283) نیز در این مورد اشاره می‌کند که تحلیل و بررسی مقوله شمار در یک زبان خاص می‌تواند امری پیچیده باشد. از سوی دیگر مطابق تعاریفی که در دستورهای سنتی از اسم‌های مفرد و جمع ارائه شده، اسم اگر بر یک فرد یا یک چیز یا یک مفهوم دلالت کند آن را مفرد گویند. در مقابل اسم‌هایی که بر بیش از یکی دلالت داشته باشند جمع نامیده می‌شوند. در زبان فارسی برخی از اسم‌های مفرد با نشانه «-ها» و پاره‌ای دیگر با نشانه «-ان» جمع بسته می‌شوند. گاهی نیز هر دو نشانه برای تبدیل اسم مفرد به اسم جمع به کار می‌روند. این نشانه‌ها را به انتهای اسم مفرد می‌افزایند (انوری و احمدی گیوی، ۱۳۸۷، ص. ۸۵). انوری و احمدی گیوی (۱۳۸۷) همانند سایر نویسندگان دستور سنتی، کاربرد دو نشانه جمع پیش‌گفته را منوط به نوع اسم می‌دانند. به گفته ایشان اسم‌های معنی از جمله اسامی هستند که برای جمع بستن آن‌ها از نشانه «-ها» استفاده می‌شود و مثال‌هایی را برای این ادعای خود آورده‌اند (هوش‌ها، شجاعت‌ها). اما بلافاصله پس از این ادعا استثناهایی را نیز برای کاربرد نشانه جمع «-ها» در این نوع اسامی ارائه کرده‌اند. مثلاً آنان معتقدند که اسم

معنی مثل «گناه» از این قاعده مستثنی است و به گفته ایشان هم در زبان امروزی و هم در زمان قدیم با نشانه «-ان» جمع بسته می‌شود. ایشان قواعد دیگری نیز در مورد کاربرد دو نشانه جمع «-ها» و «-ان» نیز بیان کرده‌اند. اما خود به این نکته اشاره می‌کنند که امروزه بدون توجه به قاعده‌های یادشده آنان، در زبان محاوره بیشتر اسامی با نشانه «-ها» جمع بسته می‌شوند و این موضوع به زبان نوشتاری نیز تسری یافته است (صص. ۸۵-۸۶).

بنابراین اسم‌ها در زبان فارسی دارای دو شمار مفرد و جمع هستند. اسم‌های مفرد علامت خاصی ندارند، اما اسم‌های جمع با پسوند «-ها» یا پسوند «-ان» نشان داده می‌شوند. پسوند «-ها» در زبان گفتاری و نوشتاری به هر اسمی ملحق می‌شود. پسوند «-ان» که در زبان گفتاری به صورت «-اون» تلفظ می‌شود، در زبان نوشتاری به اسم‌هایی که به انسان دلالت دارند و همچنین به‌طور اختیاری برای جمع بستن جانوران به‌کار گرفته می‌شود (لازار، ۱۳۸۹، صص. ۷۷-۷۹؛ ماهوتیان، ۱۳۸۷، صص. ۱۸۰-۱۸۱). لازار (۱۳۸۹) و ماهوتیان (۱۳۸۷) همچنین به قواعدی برای کاربرد دو نشانه جمع در زبان فارسی و نیز قواعد آوایی مربوط به افزودن این دو پسوند به انتهای اسامی، اشاره می‌کنند که از حوصله این بحث خارج است. ویندفور^۷ (1991, p. 531; 1979, p. 31) و ویندفور و پری^۸ (2009, p. 431) نیز به دو نشانه جمع /-an/ و /-ha/ در زبان فارسی اشاره می‌کنند. به اعتقاد پاول (2019, pp. 585-586) پسوند /-an/ مربوط به فارسی میانه است. در آن دوره این پسوند را برای اسم با شمار جمع در حالت غیرفاعلی^۹ استفاده می‌کردند. در فارسی کلاسیک و فارسی معیار معاصر برای اسم‌های جاندار استفاده می‌شود. گروهی دیگر از اسم‌ها هم با این پسوند جمع بسته می‌شوند. در فارسی محاوره‌ای معاصر پسوند /-ha/ تقریباً جایگزین /-an/ شده است و حتی برای اسم‌هایی که دلالت بر انسان دارند از /-ha/ استفاده می‌شود. اما گاهی استفاده از هر یک از پسوندهای یادشده، در یک اسم تغییر معنا ایجاد می‌کند. مثال‌هایی که پاول در زبان فارسی ارائه کرده است، دو مورد «سرها» و «سران» است که دو معنای متفاوت دارند. در برخی موارد نیز کاربرد یک پسوند، به‌عنوان اصطلاح در زبان فارسی به‌کار گرفته می‌شود مثلاً اصطلاح «خانم‌ها و آقایان» به جای «خانم‌ها و آقایان» مرسوم است. گونه‌های پسوند جمع «-ان»، عبارت‌اند از «گان» در انتهای اسم‌هایی که به «-ه» ختم می‌شوند (نویسندگان)، و «-

یان» در انتهای اسم‌هایی که به «-ا» و «-و» ختم می‌شوند (آقایان). این پسوند به‌خصوص در زبان ادبی و برای جمع بستن اسم‌های مربوط به جانداران و تعدادی از اسم‌های دیگر به‌کار می‌رود (درختان). پسوند جمع «-ها» به‌خصوص در سبک عامیانه کاربرد عام‌تری دارد و برای جمع بستن انواع مختلف اسم‌ها از جمله اسم‌های بسیط و مرکب و در زنجیره‌های هم‌نشینی (گل سرخ‌ها) و اسم‌های هم‌پایه استفاده می‌شود (لازار، ۱۳۸۳، ص. ۴۵۴). تکواژ جمع «-ها» زایاترین نشانهٔ جمع در زبان فارسی است به این معنی که می‌تواند برای جمع بستن بسیاری از کلمات فارسی به‌کار رود (صادقی، ۱۳۴۸، ۱۳۵۷). روشن و قدیری (۱۳۹۴) در مقاله‌ای به بررسی تکواژ جمع «-ها» در فارسی پرداخته‌اند. آنان معتقدند که این تکواژ به همراه برخی از واژه‌هایی که بر زمان دلالت دارند، علاوه‌بر معنای جمع، معنای تکرار را نیز نشان می‌دهند. مثلاً واژهٔ «دوشنبه‌ها» به‌معنای هر دوشنبه دلالت دارد درحالی که «-ها» در واژهٔ «هفته‌ها» تنها معنای جمع و طول زمان را نشان می‌دهد (ص. ۴۰۴). عباسی (۱۳۸۱) نیز به کاربرد تکواژ جمع «-ها» به معنای غیرجمع برای اسامی اشاره می‌کند. وی به‌نقل از اشنباخ^۱ (1993, p.7) می‌نویسد که مفهوم شمار (مفرد و جمع بودن) در اسم‌ها، تنها درمورد اسم‌های قابل‌شمارش مطرح است. او اضافه می‌کند که علی‌رغم این ادعا در زبان فارسی همهٔ اسم‌ها با وند تصریفی «-ها» جمع بسته می‌شوند. با این تفاوت که «-ها» در اسم‌های غیرقابل‌شمارش، نشانهٔ جمع نیست. بلکه حضور این وند همراه اسامی غیرقابل‌شمارش می‌تواند به چهار دلیل نشان دادن مبالغه، جمع بستن ظروف حاوی مظروف، نشان دادن تعدد وقوع کار و اشاره به انواع یک پدیده باشد (صص. ۱۶-۱۸). پاول (2019, p.585) اعتقاد دارد در زبان فارسی اسم‌های مفرد، مفهوم اسم عام دارند. شقاقی (۱۳۸۶، ص. ۵۵، ۷۱) پسوند «-ها» در فارسی را به‌دلیل اینکه برای ساختن واژهٔ جدید به‌کار نمی‌رود و تنها به پایه، مفهوم جمع می‌افزاید، پسوند تصریفی درنظر می‌گیرد، در حالی که به عقیدهٔ قمشی (2003, pp. 56-57) پسوند جمع‌ساز «-ها» پسوند اشتقاقی است. وی اعتقاد دارد که به‌دلیل وجود تنوع در نشانه‌های جمع در زبان فارسی که انتخاب هر یک به عواملی چون سیاق کلام^۲، سطح تحصیلات سخنگو و غیره دارد و همچنین به این علت که این پسوند تکیه^۳ را به خود جذب می‌کند، پسوند جمع «-ها» یک وند اشتقاقی محسوب می‌شود. درزی و قدیری (۱۳۹۰)

در مورد ویژگی کمیت‌نمایی نشانه جمع «-ها» در زبان فارسی مطالعه کرده‌اند. به اعتقاد آنان نشانه جمع «-ها» به همراه برخی از زمان‌واژه‌ها باعث می‌شود که این نشانه رفتار یک سور را نشان دهد. بهرامی (۱۳۹۷) نیز به بررسی کارکردهای متعدد معنایی تکواژ «-ها» در زبان فارسی در چارچوب رده‌شناسی می‌پردازد. جم (۱۳۹۹) چگونگی تلفظ تکواژ جمع «ها» در زبان فارسی را برپایه نظریه بهینگی بررسی می‌کند. به اعتقاد درایر (1989) یکی از مقوله‌های متعارف تصریف در زبان‌ها، نشان دادن شمار در اسم‌های یک زبان است. این مقوله‌های تصریفی به‌منزله نشانه جمع بر روی اسم قرار می‌گیرند. گاهی نیز در برخی از زبان‌ها نشانه‌های جمع را علاوه بر اسم‌های مفرد، بر روی اسامی با شمار تثنیه نیز قرار می‌دهند. گروهی از زبان‌ها همچون زبان ژاپنی با وندافزایی جمع بسته نمی‌شوند. در این زبان‌ها شمار جمع را با «واژه‌های شمار»^{۱۲} نشان می‌دهند. واژه‌های شمار تکواژهایی هستند که همانند وندها، مفهوم جمع به اسم اضافه می‌کنند با این تفاوت که واژه‌های مستقل محسوب می‌شود و به‌عنوان توصیف‌کننده اسم هستند. اقلیت زبان‌های دنیا از این راهبرد^{۱۴} استفاده می‌کنند. این نشانه‌ها تمایل دارند که در زبان‌های VO پیش از اسم و در زبان‌های OV پس از اسم قرار گیرند. این راهبرد بیشتر در زبان‌های شرقی آسیا و زبان‌های آسترانزیایی به‌کار می‌رود (p. 865). درایر در مقاله خود به توصیف ویژگی‌های بین‌زبانی این گونه واژه‌های شمار در ۳۰۷ زبان می‌پردازد. یافته‌های او نشان می‌دهد که از بین این تعداد زبان، ۲۵۹ زبان از طریق وندافزایی^{۱۵} و ۴۸ زبان از طریق واژه‌های پیش‌گفته، جمع بسته می‌شوند. درایر معتقد است، از آنجایی که این نشانه‌ها به لحاظ نحوی، رفتارهایی مشابه واژه‌های مستقل را دارند، آن‌ها را واژه می‌نامند (p. 867). بیگل^{۱۶} و نیکولز^{۱۷} (2007) نیز تأکید می‌کنند که واژه‌های شمار که درایر به آن‌ها اشاره دارد، سازه‌های^{۱۸} مستقلی هستند (p. 198). کوربت (2004, p. 133) نیز یکی از روش‌های رمزگذاری شمار در زبان‌ها را استفاده از «واژه‌های شمار» نام می‌برد. به نظر گیون (2001) صورت شمار مفرد، بی‌نشان است اما شمار جمع یا تثنیه در زبان‌ها به لحاظ ساخت‌واژی صورت نشان‌دار محسوب می‌شود. در برخی از زبان‌ها فقط اسم‌های جاندار جمع بسته می‌شوند و اسم‌های غیرجاندار صورتی یکسان با صورت اسامی مفرد دارند. یکی از روش‌های جمع بستن اسم‌ها در زبان‌های دنیا دوگان‌سازی^{۱۹} است. در این

روش کل ستاک یا بخشی از آن مثلاً هجای اول یا آخر اسم در فرایند دوگان‌سازی شرکت می‌کنند (pp.63-64). کرافت^{۲۰} (2003) موضوع نشاننداری در رده‌شناسی را با مفهوم شمار تبیین می‌کند. به اعتقاد او معیارهایی برای تشخیص نشاننداری و بی‌نشانی در رده‌شناسی وجود دارد که یکی از آن‌ها رمزگذاری ساختاری^{۲۱} است. او اضافه می‌کند که در بحث مربوط به شمار در زبان‌ها، رفتارهای زبانی، متفاوت هستند. در برخی از زبان‌ها برای شمار مفرد نشانه‌ای بر روی اسم وجود ندارد به بیان دیگر نشانه صفر دارد و شمار جمع دارای نشانه است. نوع دوم، زبان‌هایی هستند که در آن‌ها شمار مفرد و جمع هر دو نشانه دارند. زبان‌هایی نیز وجود دارند که در آن‌ها هیچ‌یک از شمارهای مفرد و جمع نشانه‌ای ندارند. اما تعداد زبان‌هایی که در آن‌ها شمار جمع بدون نشانه و شمار مفرد دارای نشانه باشد بسیار اندک است به طوری که قابل چشم‌پوشی است (pp.88-89).

در زبان‌ها و گویش‌های معاصر غربی ایرانی، اسامی از لحاظ شمار به دو دسته مفرد و جمع تقسیم می‌شوند (Rezai Baghbidi & Mahmoodi Bakhtiari, 2005, p.167). در زبان فارسی دری^{۲۲} پسوندهای جمع شامل، /-(i)ha/، /-an/، /-(a) gan/ بود. پسوند جمع دیگر پسوند /-han/ بود که مفهوم جمع به اضافه تقریب را نشان می‌داد (p.169). در زبان‌ها و گویش‌های معاصر ایرانی شیوه جمع بستن اسامی با وندافزایی است (p.170). شریفی و اخلاقی (۱۳۹۱) به بررسی ساخت‌واژه گویش بیرجندی برپایه رویکرد رده‌شناسی معیار پرداخته‌اند. در بخش شمار آنان پسوند تصریفی /-o/ و /-on/ را دو نشانه جمع می‌دانند که در محیط‌های آوایی متفاوت به کار می‌روند. آنان این محیط‌های آوایی را در گویش پیش‌گفته توصیف کرده‌اند. در گویش بیرجندی هم مانند زبان فارسی شمار مفرد هیچ نشانه‌ای ندارد. آنها همچنین رده‌بندی مفرد و جمع را به صورت مفرد < جمع و رده‌بندی نشانه‌های جمع در این گویش را به شکل /-o/ < /-on/ ارائه می‌کنند (صص. ۱۲۶۹-۱۲۷۰). کریمی و فلاحی (۱۳۹۱) دستگاه شمار و معرفگی را در برخی گویش‌های مناطق کویری ایران و فلاحی و کریمی (۱۳۹۴) موضوع مشابه را در گویش‌های جنوب غربی ایران بررسی کرده‌اند. از جمله گویش‌هایی که دستگاه شمار را در آن مطالعه کرده‌اند گویش جیرفتی و سیرجانی است که در استان کرمان تکلم می‌شوند. مطالعات آن‌ها نشان می‌دهد که در هر دو گویش نشانه جمع

صورت کوتاه‌شده نشانه‌های جمع فارسی یعنی «-ها» و «-ان» است که به صورت پسوند /-a/ به انتهای اسم مفرد می‌پیوندد. به اعتقاد آنان در هر دو گویش صورت مفرد اسم نشانه‌ای ندارد (صص. ۱۷۵۷-۱۷۵۹).

۳. مبانی نظری پژوهش

مقوله شمار نیز مانند سایر مقوله‌های دستوری همچون حالت، جنس و شخص یک ویژگی محسوب می‌شود که دارای ارزش^{۲۲} است. ارزش شمار می‌تواند مفرد، تثنیه و جمع باشد. اما برخی از زبان‌ها نظام‌های پیچیده‌تری نیز برای شمار دارند. یعنی ممکن است برخی از زبان‌ها مقوله‌هایی همچون مثنی^{۲۴}، سه‌تایی^{۲۵}، چهارتایی^{۲۶}، پنج‌تایی و چندتایی^{۲۷} داشته باشند بنابراین شمار صرفاً تقابلاً ساده بین مفرد و جمع نیست (Corbett, 2004, pp.1-2). مقوله شمار دارای صورت و معناست اما صورت شمار در همه زبان‌ها مشابه نیست. مثلاً انتظار نمی‌رود که شمار جمع در دو زبان انگلیسی و روسی یکسان باشند. اما ابزارهای ساخت‌واژی آن‌ها مشابه‌اند. مفهوم جمع نیز در همه زبان‌ها یکسان نیست. مثلاً در زبان‌های انگلیسی و روسی به بیش از یک فرد یا چیز دلالت می‌کند، درحالی که در زبان‌هایی که دارای شمار تثنیه هستند، مفهوم جمع به بیش از دو فرد یا شیء دلالت دارد (pp.4-5). در زبان‌ها، نظام‌های متفاوتی برای شمار وجود دارد. کوربت (2004) چهار نظام متفاوت را برای شمار در زبان‌های دنیا معرفی می‌کند. نوع اول در زبان‌هایی یافت می‌شود که در آن‌ها اسم‌ها در شمار کلی^{۲۸} بدون نشانه هستند درحالی که شمار مفرد و جمع هر کدام نشانه‌های خاص خود را دارند. نوع دوم، زبان‌هایی هستند که در آن‌ها صورت شمار کلی و مفرد مشابه است و در مقابل شمار جمع قرار می‌گیرند. در این نوع زبان‌ها اسمی که دارای شمار کلی و مفرد است می‌تواند به یک فرد یا چیز یا به چند فرد یا شیء دلالت کند و نشانه‌ای ندارد. اما اسمی که دارای شمار جمع است نشانه مجزا دارد و حتماً به بیش از یک فرد یا شیء دلالت می‌کند (pp.11-14). نوع سوم زبان‌هایی هستند که در آن‌ها صورت شمار کلی و شمار جمع یکسان است و این دو شمار نشانه‌ای ندارند در حالی که شمار مفرد دارای نشانه است. در آخرین نوع نظام شمار زبان‌ها، شمار مفرد بدون نشانه و شمار جمع دارای نشانه است (pp.16-19).

کوربت (2004) به شیوه‌های رمزگذاری شمار در زبان‌های دنیا اشاره می‌کند. او شیوه‌های به‌کارگیری واژه‌های شمار^{۲۹}، شیوه رمزگذاری نحوی، ساخت‌واژی، ابزارهای واژگانی^{۳۰} و شیوه‌های دیگری را که به آن‌ها اشاره خواهیم کرد، برمی‌شمرد. به دلیل محدودیت حجم مقاله در اینجا تنها شیوه ساخت‌واژی و نحوی شرح داده خواهد شد. در زبان‌های دنیا شیوه ساخت‌واژی بسیار مرسوم و دارای تنوع است. یکی از ابزارهای ساخت‌واژی تصریف می‌باشد. در این ابزار پایانه مخصوصی را برای نشان دادن شمار به‌کار می‌گیرند. یکی دیگر از ابزارهای ساخت‌واژی تغییر در ستاک اسم است. این تغییر حتی گاهی به صورت تغییرات زبرزنجیری، مانند تغییر در نواخت یا تکیه در اسم نشان داده می‌شود. دوگان‌سازی^{۳۱} نیز یکی دیگر از ابزارهای ساخت‌واژی برای جمع بستن اسم در زبان‌هاست. ابزار دیگر در این روش نشان صفر^{۳۲} است. در بین زبان‌ها این وضعیت برای شمار مفرد وجود دارد. در بعضی از زبان‌ها واژه‌بسته‌ها نشانه جمع هستند. گاهی نیز پاره‌ای از زبان‌ها بیش از یک ابزار ساخت‌واژی را برای نشان دادن شمار استفاده می‌کنند. فرایند دوگانه^{۳۳} نیز ابزار دیگر ساخت‌واژی است. به این معنا که صورت‌های جمع قرضی از یک زبان دیگر، دوباره در زبان مقصد با ابزارهای زبان قرض‌گیرنده جمع بسته می‌شوند (p.138, 143,146-155).

در ابزارهای واژگانی، از فرایند کامل‌سازی^{۳۴} گاه به‌صورت کامل و گاهی به صورت ناقص استفاده می‌شود. ابزار دیگر، نشانه‌گذاری معکوس است. در این فرایند یک نشانه زبانی در برخی از اسم‌ها به‌منزله نشانه جمع و در برخی از اسم‌ها به‌منزله نشانه مفرد رفتار می‌کند (pp.155-162). یکی دیگر از نشانه‌های دستگاہ شمار در زبان‌ها مطابقه است. در بحث مطابقه عنصری که مطابقه را تعیین می‌کند، تعیین‌کننده^{۳۵} می‌نامند. معمولاً گروه اسمی فاعلی تعیین‌کننده مطابقه است. عنصر هدف^{۳۶} نیز عنصری است که صورت آن توسط مطابقه تعیین می‌شود. محیط نحوی که در آن مطابقه رخ می‌دهد قلمرو^{۳۷} مطابقه نامیده می‌شود. عنصر هدف در روش مطابقه می‌تواند غیر از فعل عناصر دیگری نظیر حرف تعریف، حروف اضافه، صفت، ضمائر و غیره باشد (pp.178-179).

درایر (2005) درمورد چگونگی رمزگذاری نشانه‌های جمع در زبان‌های مختلف، ۹۵۷

زبان را بررسی کرده است. او به نُه راهکار برای رمزگذاری مفهوم جمع در زبان‌ها اشاره می‌کند. درایر نیز مرسوم‌ترین راهکار برای جمع بستن اسامی در زبان‌ها را روش‌های ساخت‌واژی می‌داند. درایر در مقاله خود در قالب جدولی به ۹ راهکار برای جمع بستن اسامی در زبان‌های مورد بررسی خود اشاره می‌کند. او معتقد است که در زبان‌های مورد بررسی وی راهکارهای افزودن پیشوند و پسوند جمع، تغییر در ستاک اسم، نواخت^{۳۸}، فرایند دوگان‌سازی کامل ستاک اسم، واژه مستقل و واژه‌بست به‌منزله راهکارهای اصلی برای جمع بستن اسامی به‌کار می‌رود، اما زبان‌هایی هم وجود دارند که هیچ‌یک از موارد ذکرشده در آن‌ها راهکار اصلی محسوب نمی‌شود و زبان‌ها ممکن است از چند راهکار نام برده‌شده به طور همزمان برای فرایند جمع بستن از آن‌ها استفاده کنند. او همچنین به زبان‌هایی برخورد کرد که در آن‌ها مفهوم جمع وجود ندارد. در بین زبان‌های مورد بررسی درایر استفاده از راهکار پسوند جمع بیش‌ترین و راهکار نواخت کم‌ترین آمار را نشان می‌دهد (pp. 138-139). درایر هر یک از راهکارهای جمع بستن اسامی را در مقاله خود شرح داده است که مجال ارائه همه آن‌ها در این مقاله نیست.

به اعتقاد هسپلمت (2005) نشانه‌های جمع که بر روی گروه‌های اسمی واژگانی (غیر ضمیری) قرار می‌گیرند، تظاهرهای صوری متفاوتی دارند. او این گونه نشانه‌های جمع را در دو بُعد جاننداری یا غیرجاننداری اسم‌ها و اجباری یا اختیاری بودن حضور این نشانه‌ها در ۲۹۰ زبان بررسی کرده است. در بُعد جاننداری (به‌خصوص انسان) یا غیرجاننداری اسامی، رفتار زبان‌ها از هم متفاوت است. در بُعد تظاهر اجباری یا اختیاری نشانه‌های جمع، وی به سه دسته از تجلی نشانه‌ها معتقد است: ۱. بدون تظاهر،^{۳۹} ۲. تظاهر اختیاری،^{۴۰} ۳. تظاهر اجباری.^{۴۱} با ادغام این دو بُعد، تجلی نشانه جمع در زبان‌ها می‌تواند به‌صورت بدون تظاهر، تظاهر نشانه جمع صرفاً در اسامی انسان، به‌صورت اختیاری، تظاهر نشانه جمع صرفاً در اسامی انسان، به‌صورت اجباری، تظاهر نشانه جمع در همه اسم‌ها، همواره به‌صورت اختیاری، تظاهر نشانه جمع در همه اسم‌ها، به‌صورت اختیاری در اسامی غیرجاندار و تظاهر نشانه جمع در همه اسم‌ها، همواره به‌صورت اجباری باشد. هسپلمت درنهایت به این نتیجه می‌رسد که برای تظاهر نشانه جمع در اسامی سلسله‌مراتب وجود دارد به این صورت که،

اگر در زبانی اسامی مربوط به گروه حیوانات سطح پایین‌تر نشانه جمع داشته باشند، الزاماً اسامی مربوط به حیوانات سطح بالاتر نیز دارای نشانه جمع هستند (pp. 142-143).

۴. روش پژوهش

در پایگاه داده‌های طرح اطلس زبان‌شناسی ایران از استان کرمان در فاز دوم مربوط به دهه ۱۳۸۰، مجموعاً ۳۰ گونه زبانی از ۱۰ شهرستان در دسترس است. نام‌گذاری گونه‌های زبانی در این طرح براساس خوداظهاری مصاحبه‌شوندگان و نظر شخصی آن‌ها صورت گرفته است. در این استان در اکثر موارد مصاحبه‌شوندگان نام‌گذاری گونه زبانی را با توجه به نام روستا انجام داده‌اند. به این معنی که نام گونه معادل با نام روستا بیان می‌شود که به نظر می‌رسد این موضوع جای بررسی دارد. ذکر این نکته ضروری است که تفاوت نام گونه‌های زبانی الزاماً به معنای تفاوت‌های زبانی در آن‌ها نیست. شهرستان‌هایی که در حال حاضر از آن‌ها اطلاعات زبانی در پایگاه داده‌ها موجود است شامل کهنوج، منوجان، عنبرآباد، جیرفت، بم، بافت، بابک، بردسیر، زرنند و کرمان است. اما این پایگاه داده‌ها در حال تکمیل شدن است. در طرح مذکور، از آبادی‌های بالای ده خانوار هر یک از بخش‌های جغرافیایی شهرستان‌های یادشده داده‌های زبانی گردآوری شده‌اند.

برای انجام پژوهش حاضر از بخش‌های جغرافیایی مختلف شهرستان‌ها، حداقل یک آبادی به صورت تصادفی انتخاب شده و گونه زبانی آن روستا مورد بررسی قرار گرفته است. این امکان نیز وجود دارد که گونه مورد بررسی در چند آبادی تکلم شود، اما به دلیل محدودیت‌های پژوهش تنها به داده‌های یکی از آبادی‌ها بسنده شده است. با وجود این در مواردی که داده‌های زبانی اطلاعات کافی برای بررسی موضوع نداشتند (برای مثال نگارنده در صحت داده‌ها و تأثیر نپذیرفتن مصاحبه‌شونده از زبان مصاحبه‌کننده اطمینان نداشته است)، از نمونه‌های آبادی‌های هم‌گوش دیگر نیز استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها، ابتدا واژه‌ها و جمله‌های پرسش‌نامه مذکور مورد بررسی قرار گرفتند و صورت‌های مفرد و جمع اسم‌ها استخراج شدند. پیکره پژوهش حاضر در کل مشتمل بر ۳۲۸ اسم و عبارت اسمی جمع است. در سامانه اطلس زبانی ایران، داده‌های زبانی به صورت فایل‌های صوتی ذخیره شده‌اند و به‌مرور فایل‌های آوانویسی شده نمونه‌ها توسط پژوهشگران به سامانه افزوده

می‌شود. در پژوهش حاضر از فایل‌های صوتی و آوانوشتۀ نمونه‌ها (در صورت وجود) استفاده شده است. اطلاعات جغرافیایی آبادی‌ها و مشخصات مربوط به گویشور در هر آبادی، از نرم‌افزار اطلس زبان‌شناسی ایران استخراج شده‌اند.

۵. تحلیل داده‌ها

صورت‌های جمع اسامی استخراج‌شده از داده‌های موجود در پایگاه داده‌های زبانی اطلس زبان‌شناسی ایران از استان کرمان در جدول‌های زیر نشان داده شده‌اند. در این جدول‌ها مثال‌هایی از گونه‌های زبانی موردبررسی به همراه ذکر نام این گونه‌ها و نشانه‌های جمع به‌کارگرفته‌شده در آن‌ها ارائه شده‌اند. برای توضیح جدول اشاره می‌شود که با توجه به تعداد نشانه‌های جمع به‌کار گرفته برای هر یک از اسم‌ها، گونه‌های زبانی گروه‌بندی شده‌اند و برای هر گروه و نشانه جمع یک یا چند مثال ذکر شده است به این معنی که مثلاً در گونه‌های زبانی گروه «الف» نشانه(های) «الف» به کار گرفته شده و مثال‌های «الف» نیز ارائه شده‌اند. گاهی در جدول مشاهده می‌شود که در یک گونه زبانی دو یا چند نشانه جمع به‌طور هم‌زمان استفاده می‌شوند. مثلاً در گونه زبانی «فارسی محلی» نشانه‌های جمع /-a/، /-an/ و /-ha/ به‌طور هم‌زمان به‌کار گرفته شده‌اند. اینکه کدام یک از این تکواژها صورت اصلی^{۴۲} نشانه جمع در گونه زبانی موردنظر است، نیاز به داده‌های زبانی بیشتر و مطالعاتی مختص این موضوع است. ذکر این نکته ضروری است که در پژوهش حاضر در عبارت‌های اسمی که در آن‌ها صورت جمع وجود دارد، تنها به بررسی صورت‌های جمع پرداخته شده و به موضوعاتی همچون چگونگی اتصال هسته و وابسته در گروه‌های اسمی و نوع رابطه‌ها^{۴۳} در آن‌ها پرداخته نشده است.

جدول ۱: صورت‌های جمع واژه «درخت» در گونه‌های زبانی استان کرمان

Table 1: The plural forms of the word "tree" in language varieties of Kerman province

مثال	نشانه‌های جمع	واژه‌ها	گونه‌های زبانی رایج در آبادی‌های استان کرمان
الف) deræχt-a	-a (الف)	درخت‌ها	الف) فارسی محلی، آبگرمی، ایشکور، برفه، حیدرآبادی، دهجی، روزبه‌آباد، زنگی‌آباد، سهراب، شریک‌آباد، علی‌آبادی، قلعه عسگری، کیخسروی، لاله‌زاری، مزارع، معمولی، مهرآبادی، میمند، مدواری
ب) /deræχt-an/ deræχt-un	-an/-un (ب)		ب) بلوچی، فارسی محلی، فاریاب، کهنوجی، مارزی، منوجانی
ج) deræχt-ha	-ha (ج)		ج) بلوچی، شمیولی، شمبوئی، شمیلی، فارسی، رودباری، گرمسیری
د) deræχt-lær	-lær (د)		د) ترکی

جدول ۲: صورت‌های جمع واژه «پسر» در عبارت «پسران خوب» در گونه‌های زبانی استان کرمان

Table 2: The plural forms of the word "boy" in the phrase of "good boys" in language varieties of Kerman province

مثال	نشانه‌های جمع	واژه‌ها	گونه‌های زبانی رایج در آبادی‌های استان کرمان
الف) pesær-a	-a (الف)	پسران خوب	الف) فارسی محلی، آبگرمی، ایشکور، حیدرآبادی، دهجی، زنگی‌آباد، قلعه عسگری، لاله‌زاری، مزارع، معمولی، مهرآبادی، میمند، مدواری
ب) pesær-an/ zæheg-an/ ʃfek-un/ pesær-un	-an/ -un (ب)		ب) بلوچی، روزبه‌آباد، شریک‌آباد، شمیلی، علی‌آبادی، فارسی محلی، شمبوئی، رودباری، کیخسروی، فاریاب، کهنوجی، مارزی، منوجانی
ج) pesær mærdine-ha	-ha (ج)		ج) برفه

مثال	نشانه‌های جمع	واژه‌ها	گونه‌های زبانی رایج در آبادی‌های استان کرمان
oylan-nær (د)	-nær (د) (با توجه به این که همخوان پایانی واژه، همخوان خیشومی است، همخوان آغازین نشانه جمع با آن همگونی پیدا کرده و از /l/ به /n/ تغییر کرده است.)		(د) ترکی

جدول ۳: صورت‌های جمع واژه «دختر» در عبارت «دختران خوب» در گونه‌های زبانی استان کرمان

Table 3: The plural forms of the word "girl" in the phrase of "good girls" in language varieties of Kerman province

مثال	نشانه‌های جمع	واژه‌ها	گونه‌های زبانی رایج در آبادی‌های استان کرمان
doxtær-a/?ørtin-a (الف)	-a (الف)	دختران خوب	(الف) فارسی محلی، آبگرمی، ایشکور، حیدرآبادی، دهجی، زنگی آباد، قلعه عسگری، لاله‌زاری، مزارع، معمولی، مهرآبادی، میمند، مدواری
doxtær-an / dʒænek-an (ب) dot-un/ doxtær-un	-an/ -un (ب)		(ب) بلوچی، روزبه‌آباد، شریک‌آباد، شمیلی، علی‌آبادی، فارسی محلی، شمبوتی، رودباری، کیخسروی، فاریاب، کهنوجی، مارزی، منوجانی
doxtær- ha / zejfe-ha (ج)	-ha (ج)		(ج) برفه
gez-lær (د)	-lær (د)		(د) ترکی

جدول ۴: صورت‌های جمع واژه «مرغ» در عبارت «مرغ‌های سیاه» در گونه‌های زبانی استان کرمان

Table 4: The plural forms of the word "hen" in the phrase of "black hens" in language varieties of Kerman province

مثال	نشانه‌های جمع	واژه‌ها	گونه‌های زبانی رایج در آبادی‌های استان کرمان
الف) morɣ-a / tutu-w-a	الف) -a	مرغ‌های سیاه	الف) فارسی محلی، آبگرمی، اشکور، حیدرآبادی، دهجی، زنگی آباد، روزبه‌آباد، قلعه عسگری، لاله‌زاری، مزارع، معمولی، مهرآبادی، میمند، مدواری، شریک‌آباد، شمیلی، علی‌آباد، کیخسروی، برفه
ب) morɣ-an/ morɣ-un	ب) -an/ -un		ب) بلوچی، فارسی محلی، شمیوئی، رودباری، فاریاب، کهنوجی، مارزی، منوجانی، گرمسیری
ج) morɣ-ha	ج) -ha		ج) بلوچی، فارسی محلی
د) toɣuɣ-læɾ	د) -læɾ		د) ترکی

جدول ۵: صورت‌های جمع واژه «خروس» در عبارت «خروس‌های سیاه» در گونه‌های زبانی استان کرمان

Table 5: The plural forms of the word "cock" in the phrase of "black cocks" in language varieties of Kerman province

مثال	نشانه‌های جمع	واژه‌ها	گونه‌های زبانی رایج در آبادی‌های استان کرمان
الف) xoɾus-a	الف) -a	خروس‌های سیاه	الف) فارسی محلی، آبگرمی، اشکور، حیدرآبادی، دهجی، زنگی آباد، روزبه-آباد، قلعه عسگری، لاله‌زاری، مزارع، معمولی، مهرآبادی، میمند، مدواری، شریک‌آباد، شمیلی، علی‌آبادی، کیخسروی، برفه
ب) xoɾus-an/ xoɾus-un	ب) -an/ -un		ب) بلوچی، فارسی محلی، شمیوئی، رودباری، فاریاب، کهنوجی، مارزی، منوجانی، گرمسیری

گونه های زبانی رایج در آبادی های استان کرمان	واژه ها	نشانه های جمع	مثال
(ج) بلوچی، فارسی محلی		(ج) -ha	χorus-ha (ج)
(د) ترکی		(د) -lær	χurus-lær (د)

جدول ۶: صورت های جمع واژه «مرد» در عبارت «آن مردان» در گونه های زبانی استان کرمان

Table 6: The plural forms of the word "man" in the phrase of "those men" in language varieties of Kerman province

گونه های زبانی رایج در آبادی های استان کرمان	واژه ها	نشانه های جمع	مثال
(الف) فارسی محلی، آبگرمی، اشکور، حیدرآبادی، دهجی، زنگی آباد، روزبه آباد، قلعه عسگری، لاله زاری، مزارع، معمولی، مهرآبادی، میمند، مدواری، علی آبادی، کیخسروی، برفه، سهراب	آن مردان	(الف) -a	mærd-a (الف)
(ب) بلوچی، فارسی محلی، شریک آباد، شمیلی، شمیوئی، رودباری، فاریاب، کهنوجی، مارزی، منوجانی، رشکی، گرمسیری		(ب) -an/ -un	mærd -an/ mærd-un (ب)
(ج) ترکی		(ج) -lær	kife-lær (ج)

جدول ۷: صورت‌های جمع واژه «زن» در عبارت «آن زنان» در گونه‌های زبانی استان کرمان

Table 7: The plural forms of the word "woman" in the phrase of "those women" in language varieties of Kerman province

مثال	نشانه‌های جمع	واژه‌ها	گونه‌های زبانی رایج در آبادی‌های استان کرمان
الف) zæn-ek-a	الف)-a	آن زنان	الف) فارسی محلی، آبگرمی، ایشکور، حیدرآبادی، دهجی، زنگی آباد، روزبه‌آباد، سهراب، علی‌آبادی، قلعه عسگری، لاله‌زاری، مزارع، معمولی، مهرآبادی، میمند، مدواری، کیخسروی
ب) dzæ:n-an/ zæn-un/ zæn-un	ب)-an/ -un		ب) بلوچی، فارسی محلی، شریک‌آباد، شمیلی، شمیوئی، رودباری، فاریاب، کهنوجی، مارزی، منوجانی، رشکی، گرمسیری
ج) zejfe-ha	ج)-ha		ج) برفه
د) arvat-lær	د)-lær		د) ترکی

جدول ۸: صورت‌های جمع واژه «گلیم» در گونه‌های زبانی استان کرمان

Table 8: The plural forms of the word "rug" in language varieties of Kerman province

مثال	نشانه‌های جمع	واژه‌ها	گونه‌های زبانی رایج در آبادی‌های استان کرمان
الف) jelim-a	الف)-a	گلیم‌ها	الف) فارسی محلی، آبگرمی، ایشکور، برفه، حیدرآبادی، دهجی، زنگی آباد، روزبه‌آباد، سهراب، علی‌آبادی، قلعه عسگری، لاله-زاری، مزارع، معمولی، مهرآبادی، میمند، مدواری، کیخسروی، شمیوئی، گرمسیری
ب) jilim-un/ pærj-un	ب)-un		ب) رودباری، فاریاب، کهنوجی، مارزی، منوجانی، رشکی
ج) jilim-ha	ج)-ha		ج) فارسی محلی

مثال	نشانه‌های جمع	واژه‌ها	گونه‌های زبانی رایج در آبادی‌های استان کرمان
jilim-nær (د)	-nær (د) (با توجه به این که همخوان پایانی واژه، همخوان خیشومی است، همخوان آغازین نشانه جمع با آن همگونی پیدا کرده و از /l/ به /n/ تغییر کرده است.)		(د) ترکی

بررسی داده‌های زبانی حاکی از آن است که در تمامی گونه‌های زبانی از راهکار ساخت‌واژی که به ادعای درایر (2005) مرسوم‌ترین راهکار رمزگذاری نشانه جمع در زبان‌های دنیاست، استفاده شده است. نشانه‌های جمع به‌کار رفته در این گونه‌ها از نوع پسوند است. این پسوندها به انتهای اسم مفرد می‌پیوندند. اسامی مفرد در این گونه‌ها هیچ نشانه‌ای ندارند. ذکر این نکته نیز ضروری است که در تمام گونه‌های موردبررسی، ارزش شمار تنها به‌صورت مفرد و جمع است و ارزش‌های مثنی، سه‌تایی، چهارتایی و چندتایی در آن‌ها مشاهده نمی‌شود. پژوهش بر روی جمله‌های پرسش‌نامه نیز نشان می‌دهد که اسم‌های مفرد و جمع با فعل مطابقت دارند. بنابراین علاوه بر راهکار ساخت‌واژی، از راهکار نحوی نیز برای رمزگذاری شمار در این گونه‌های زبانی استفاده می‌شود. این موضوع با مثال‌های زیر نشان داده شده است:

1-zen-i ke dar-e mi-j-a-j-e jilim-a χub-i mi-baf-e
 ۱ش م-بافتن-مضارع نکره-خوب نشانه جمع-کلیم ۳ش م-میانجی-آمدن-مضارع ۳ش م-داشتن که نکره-زن
 (گونه اشکور-شهرستان بابک)
 'زنی که دارد می‌آید گلیم‌های خوبی می‌بافد'
 2-ma dɣə hun-a rə nə-mə-bm-im
 ۱ش ج-دیدن-مضارع-نقی را آن‌ها دیگر ما
 'ما دیگر آن‌ها را نمی‌بینیم'

در مثال‌های ۱ و ۲ فاعل‌های جمله‌ها به ترتیب /zen-i/ (سوم شخص مفرد) و /ma/ (اول شخص جمع) با فعل‌های آن‌ها به ترتیب /mi-baf-e/ (سوم شخص مفرد) و /na-mə-bim-im/ (اول شخص جمع) مطابقت دارند.

همانگونه که در بخش چارچوب نظری مطرح شد، مطابقت از راهکارهای نحوی رمزگذاری نشانه‌های جمع محسوب می‌شود که زبان‌ها از آن استفاده می‌کنند. بنابراین در این گونه‌های زبانی هر دو راهکار ساخت‌واژی و نحوی به‌کار گرفته می‌شوند. حضور پسوندهای جمع برای رمزگذاری شمار در گونه‌های زبانی موردبررسی الزامی است خواه این اسم‌ها جاندار باشند یا بی‌جان. همان‌گونه که در بخش روش پژوهش شرح داده شد، نام گونه‌های زبانی موردبررسی براساس خوداظهاری مصاحبه‌شوندگان است و تفاوت نام گونه‌ها الزاماً موجب تفاوت‌های زبانی نمی‌شود. در مورد پسوندهای /-an/ و /-un/ نیز باید به این موضوع اشاره کرد که همان‌گونه که در بخش پیشینه پژوهش مطرح شد به اعتقاد لازار (۱۳۸۹) و ماهوتیان (۱۳۸۷) پسوند /-an/ در زبان گفتار به صورت /-un/ تلفظ می‌شود بنابراین در این پژوهش نیز فرض بر این است که این دو نشانه جمع، تکواژگونه‌های یک تکواژ هستند و به همین دلیل در جدول مثال‌ها، با هم در نظر گرفته شده‌اند. در ترکی رایج در استان کرمان نشانه جمع، پسوند /-læɾ/ است. همخوان آغازین این پسوند در محیط‌های آوایی که همخوان پایانی اسم مفرد خیشومی باشد، با آن همگونی پیدا می‌کند و به همین علت در داده‌های زبانی گاهی این پسوند جمع، به صورت /-næɾ/ مشاهده می‌شود.

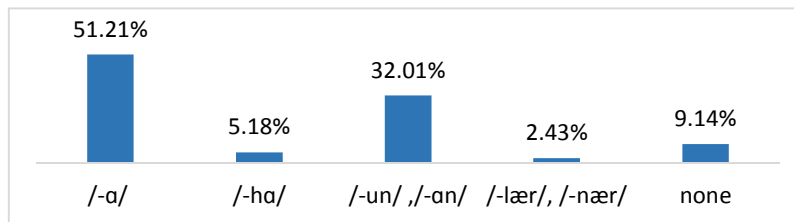
۶. نتیجه

در این پژوهش راهکارهای شمار در گونه‌های زبانی برخی از شهرستان‌های کرمان موردبررسی قرار گرفت و از آنجایی که برای اولین بار داده‌های موجود در پایگاه داده‌های زبانی اطلس زبانی ایران در پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری از این نظر و برپایه دیدگاه رده‌شناختی تحلیل شدند نوآوری محسوب می‌شود. یافته‌های این نوشتار به شرح زیر است:

۱. در تمام داده‌های زبانی پیکره پژوهش، ارزش نظام شمار به دو ارزش مفرد و جمع تقسیم می‌شود و در گونه‌های زبانی موردبررسی ارزش مثنی، سه‌تایی، چهارتایی، پنج‌تایی و چندتایی مشاهده نمی‌شوند.

۲. در داده‌های زبانی کل پیکره پژوهش صورت شمار مفرد بدون نشانه و صورت شمار جمع دارای نشانه است.
۳. ابزار زبانی مورد استفاده برای نشانه‌گذاری شمار جمع در داده‌های زبانی پیکره پژوهش از نوع ابزار ساخت‌واژی است. به این معنی که برای نشانه‌گذاری از راهکار وندافزایی استفاده می‌شود و نوع وندی که به کار می‌رود، پسوند است. به بیان دیگر پسوند تصریفی را به اسم مفرد می‌افزایند.
۴. در داده‌های زبانی اسم دارای ارزش شمار مفرد با فعل مفرد مطابقت دارد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که غیر از ابزار ساخت‌واژی که ابزاری اصلی برای نشانه‌گذاری شمار جمع محسوب می‌شود، ابزار نحوی نیز در این گونه‌های زبانی به کار می‌رود (جمله‌های شماره ۱ و ۲).
۵. با توجه به اینکه در پرسش‌نامه واژه‌هایی که دارای جمع مکسر باشند وجود ندارد، بنابراین نمی‌توان در مورد به‌کارگیری ابزار ساخت‌واژی دیگر که تغییر در ستاک اسم مفرد است، اظهار نظر کرد.
۶. در مورد ۹ راهکار درایر (2005) که در بخش چارچوب نظری به آن اشاره شده است، نیز باید اذعان داشت که مطابق ادعای او در گونه‌های زبانی مورد بررسی از مرسوم‌ترین راهکار یعنی راهکار ساخت‌واژی برای نشانه‌گذاری شمار جمع استفاده می‌شود. از بین ۹ راهکار، استفاده از پسوند جمع که دومین راهکار درایر است در این گونه‌های زبانی مورد استفاده قرار می‌گیرد.
۷. براساس ادعای هسپلمت (2005) که در بخش چارچوب نظری به آن اشاره شده است، گونه‌های زبانی مورد بررسی از گروه ششم از زبان‌های دنیا هستند که همواره در آن‌ها تظاهر نشانه جمع در همه اسم‌ها به صورت اجباری است.
۸. در پایگاه داده‌های زبانی اطلس زبان‌شناسی ایران از استان کرمان، ۳۰ گونه زبانی از ۱۰ شهرستان و در کل ۳۲۸ مورد اسم‌هایی که دارای ارزش شمار جمع هستند مورد بررسی قرار گرفتند که از کل این تعداد، ۱۶۸ مورد نشانه جمع /-a/، ۱۷ مورد /-ha/، ۱۰۵ مورد نشانه‌های جمع /-un/ و /-an/ و ۸ مورد /-lær/ یا /-nær/ به کار رفته‌اند که همگی پسوند تصریفی هستند. تعداد ۳۰ مورد نیز مواردی هستند که در

داده‌های زبانی گاهی گویشور هنگام مصاحبه به اشتباه صورت جمع اسم را به کار نبرده است. ستون آخر در نمودار ۱ با عنوان "none" مربوط به این دسته از اسم‌هاست. نمودار زیر درصد کاربرد نشانه‌های جمع را نشان می‌دهد. همان‌گونه که در این نمودار نشان داده شده است، بالاترین بسامد کاربرد، مربوط به نشانه جمع /a/ و پایین‌ترین بسامد، مربوط به نشانه جمع /-lær/ یا /-nær/ است.

نمودار ۱: بسامد کاربرد نشانه‌های جمع در گونه‌های زبانی مورد بررسی در استان کرمان

Figure 1: The frequency of plural markers usage in the studied language varieties of Kerman province

۷. پی‌نوشت‌ها

1. number
2. G. G. Corbett
3. M.S. Dryer
4. M. Haspellmath
5. O. Jespersen
6. J. Lyons
7. L. G. Windfuhr
8. J.R. Perry
9. oblique
10. C. Eschenbach
11. register
12. stress
13. plural words
14. strategy
15. affixation
16. B. Bickel

17. J. Nichols
18. formative
19. reduplication
20. W. Croft
21. structural coding
22. Early Modern Persian
23. value
24. dual
25. trial
26. quadral
27. paucal
28. general number
29. plural word
30. lexical means
31. reduplication
32. zero expression
33. double
34. suppletion
35. controller
36. target
37. domain
38. tone
39. non-occurrence
40. optional occurrence
41. obligatory occurrence
42. basic form
43. linker

۸. منابع

- انوری، ح. و احمدی گیوی، ح. (۱۳۸۷). *دستور زبان فارسی* ۲. ویرایش سوم. تهران: مؤسسه فرهنگی فاطمی.
- بهرامی، ف. (۱۳۹۷). کارکردهای صرفی-معنایی «ها» در زبان فارسی از منظر رده-شناختی. *جستارهای زبانی*، ۳، ۱۷۹-۲۰۲.
- پرمون، ی. (۱۳۸۵). *طرح ملی اطلس زبانی ایران، کتابچه جامع تدوین اطلس (مستندسازی، پایگاه داده‌ها، نقشه)*. تهران: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.
- جم، ب. (۱۳۹۹). تلفظ تکواژ جمع «ها» در زبان فارسی. *جستارهای زبانی*، ۴، ۳۶۳-۳۸۹.

- درزی، ع. و قدیری، ل. (۱۳۹۰). کمیت‌نمایی نشانه جمع «ها» در فارسی. پژوهش‌های زبان و ادبیات تطبیقی، ۱، ۷۱-۸۵.
- روشن، ب. و قدیری، ل. (۱۳۹۴). تکواژ «ها» و رابطه جزءواژگی در زمان‌واژه‌های زبان فارسی. مجموعه مقالات دومین همایش ملی زبان‌شناسی، کتبی‌ها و متون. به‌کوشش م. صنعتی و پ. مصطفوی. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری. ۴۰۱-۴۱۴.
- شریفی، ش. و اخلاقی، ا. (۱۳۹۱). بررسی ساخت‌واژی گویش بیرجندی براساس رویکرد رده‌شناسی معیار. مجموعه مقالات همایش بین‌المللی گویش‌های مناطق کویری ایران. به‌کوشش ع. اسماعیلی و م. جباری. سمنان: دانشگاه سمنان. ۱۲۶۳-۱۲۷۷.
- شقاقی، و. (۱۳۸۶). مبانی صرف. تهران: سمت.
- صادقی، ع. ا. (۱۳۴۸). علامت‌های جمع در فارسی معاصر. مجله سخن، ۱، ۷۷۷-۷۸۶.
- صادقی، ع. ا. و ارژنگ، غ. ر. (۱۳۵۷). دستور سال سوم متوسطه عمومی (فرهنگ و ادب). تهران: انتشارات آموزش و پرورش.
- عباسی، آ. (۱۳۸۱). شمارپذیری در زبان فارسی. زبان‌شناسی، ۱(۳۳)، ۹-۲۱.
- فلاحی، م. ه. و کریمی، ل. (۱۳۹۴). دستگاه شمار و معرفگی در گویش‌های جنوب غربی ایران. مجموعه مقالات دومین همایش ملی زبان‌شناسی، کتبی‌ها و متون. به‌کوشش م. صنعتی و پ. مصطفوی. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری. ۴۵۰-۴۵۹.
- کریمی، ل. و فلاحی، م. ه. (۱۳۹۱). دستگاه شمار و معرفگی در برخی گویش‌های مناطق کویری ایران. مجموعه مقالات همایش بین‌المللی گویش‌های مناطق کویری ایران. به‌کوشش ع. اسماعیلی و م. جباری. سمنان: دانشگاه سمنان. ۱۷۵۵-۱۷۶۶.
- لازار، ژ. (۱۳۸۳). فارسی. راهنمای زبان‌های ایرانی. ویراستار رودیگر اشمیت. ترجمه آرمان بختیاری، عسگر بهرامی، حسن رضایی باغبیدی و نگین صالحی‌نیا. جلد دوم زبان‌های ایرانی نو. تهران: ققنوس. ۴۳۷-۴۸۳.
- لازار، ژ. (۱۳۸۹). دستور زبان فارسی معاصر. ترجمه م. بحرینی. توضیحات و حواشی ه. میلانیا. تهران: هرمس.
- ماهوتیان، ش. (۱۳۸۷). دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی. ترجمه م. سمائی. تهران: نشر مرکز.

References

- Abbasi, A. (2002). Countability in Persian language. *Linguistics*. 1(33), 9-21. [In Persian]
- Anvari, H., & Ahmadi Givi, H. (2008). *Persian Grammar 2*. 3rd Edition. Tehran: Fatemi Cultural Institute. [In Persian]
- Bahrami, F. (2018). Morpho-semantic Aspects of "ha" in Persian from Typological Perspective. *Language Related Research*. 9(3), 179-202. [In Persian]
- Bickel, B., & Nichols, J. (2007). Inflectional Morphology. *Language Typology and Syntactic Description*. Second Edition. Volume III: Grammatical Categories and the Lexicon. Edited by Timothy Shopen. Cambridge University Press. 169-279.
- Croft, W. (2003). *Typology and universals*. Second Ed. Cambridge University Press.
- Corbett, G. G. (2004). *Number*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Darzi, A., & Ghadiri, L. (2011). The quantitative of plural morpheme "ha" in Persian. *Language Researches and Comparative Literature*. 1, 71-85. [In Persian]
- Dryer, M. S. (1989). Plural words. *Linguistics :An Interdisciplinary Journal of the Language Sciences*. 27(5), 865-896.
- Dryer, M. S. (2005). Coding of nominal plurality. *The world atlas of language structures*. Edited by Haspelmath, M., Drayer, M. S., Gil, D., & Comrie, B. Oxford University Press. 138-141.
- Eschenbach, C. (1993). Semantics of number. *Journal of Semantics*. 10. 1-31.
- Fallahi, M. H., & Karimi, L. (2015). Number system and definiteness in Iran's South western dialects. *The 2nd National Conference of Linguistics, Inscriptions and Texts Proceedings*. Edited by Sanaati, M., & Mostafavi, P. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. 450-459. [In Persian]
- Givon, T. (2001). *Syntax : An Introduction*. Volume 1. John Benjamin Publishing Company.
- Ghomeshi, J. (2003). Plural Marking, indefiniteness, and the noun phrase. *Studia*

Linguistica, A journal of general linguistics. 47-74.

- Haspelmath, M. (2005). Occurrence of nominal plurality. *The world atlas of language structures*. Edited by Martin Haspelmath, M.S. Drayer, D. Gil, and B. Comrie. Oxford University Press. 142-145.
- Jam, B. (2020). On the pronunciation of plural morpheme "ha" in Persian. *Language Related Research*. 11(4), 363-389. [In Persian]
- Jespersen, O. (1924). *The philosophy of grammar*. London: Allen and Unwin.
- Karimi, L., & Fallahi, M.H. (2012). Number system and definiteness in Iran's some desertic regions dialects. *The International Conference of Iran's Deseric regions Dialects Proceedings*. Edited by Esmaili, A., & Jabbari, M. Semnan University. 1755-1766. [In Persian]
- Lazard, G. (2004). Persian. *Compendium Linguaruum Iranicarum*. Edited by Rudiger Schmitt. Translated by Arman Bakhtiari, Asgar Bahrami, Hasan Rezaei Baghbidi & Negin Salehinia. 2nd Volume Modern Iranian Languages. Tehran: Ghoghhus. 437-483. [In Persian]
- Lazard, G. (2010). *Modern Persian Language Grammar*. Translated by M. Bahreini and Comments by H. Milanian. Tehran: Hermes. [In Persian]
- Lyons, J. (1968). *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mahoutian, Sh. (2008). *Modern Persian Language Grammar from Typological Approach*. Translated by M. Samai. Tehran: Nashr-e-Markaz. [In Persian]
- Parmun, Y. (2006). *National Project of Linguistic Atlas of Iran*. The Comprehensive Booklet of Compiling of Atlas (Documentation, Database, Map). Tehran: Iranian Cultural Heritage, Handcrafts and Tourism. [In Persian]
- Paul, L. (2019). Persian. *The languages and linguistics of western Asia: An areal perspective*. Edited by Geoffrey Haig and Geoffrey Khan. De Gruyter Mouton. 570-625.

- Rezai Baghbidi, H., & Mahmoodi Bakhtiari, B. (2005). Plural marking in new western Iranian languages and dialects: A historical and typological approach. *Studies on Persianate Societies*. 2, 167-181.
- Roshan, B., & Ghadiri, L. (2015). The Morpheme "ha" and meronymy relation in time words in Persian. *The 2nd National Conference of Linguistics, Inscriptions and Texts Proceedings*. Edited by Sanaati, M., & Mostafavi, P. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. 401-414. [In Persian]
- Sadeghi, A.A. (1969). The plural markers in modern Persian. *Sokhan Journal*. 8, 777-786. [In Persian]
- Sadeghi, A.A., & Arzhang, GH.R. (1978). *Grammar for 3rd Grade in High School (Culture & Literature)*. Tehran: The Ministry of Education Publication. [In Persian]
- Shaghaghi, V. (2007). *An Introduction to Morphology*. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Sharifi, Sh., & Akhlaghi, E. (2012). The Morphological Studies of Birjandi Dialect Based on Standard Typological Approach. *The International Conference of Iran's Desert Regions Dialects Proceedings*. Edited by Esmaili, A. & Jabbari. M. Semnan University. 1262-1277. [In Persian]
- Windfuhr, L. G. (1979). *Persian grammar*. Mouton Publishers.
- Windfuhr, L. G. (1991). Persian. *The world's major languages*. Edited by B. Comrie. Routledge. 523-546.
- Windfuhr, L. G., & Perry, J.R. (2009). Persian and Tajik. *The Iranian Languages*. Edited by G. L. Windfuhr. Routledge. 416-544.